

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.02>
УДК 340.113:001.4

Олександр Григорович Рувін
доктор юридичних наук,
директор,
голова Технічного комітету 192 «Судова експертиза»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0162-4686>
E-mail: oleksandr.ruvin@kndise.gov.ua

Андрій Олександрович Полтавський
помічник директора,
відповідальний секретар
Технічного комітету 192 «Судова експертиза»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4401-8996>
E-mail: a.poltavskyi@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТОДИК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: ВІД ПЛАНУВАННЯ ДО ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ

У статті показано проблему недосконалого нормативного забезпечення функціонування методик проведення судових експертиз скрізь призму понад 30-ти річної давнини. Обґрунтовано необхідність нормативного врегулювання періодичних перевірянь та переглядів експертних методик¹, використовуючи досвід проведення робіт із національної стандартизації шляхом розроблення проекту ДСТУ «Судово-експертна діяльність. Правила розроблення, викладання й оформлення методик проведення судових експертиз» із наступним його (проєкту) прийняттям.

***Ключові слова:** нормативне регулювання, перевіряння, переглядання, судові експертизи, функціонування експертних методик.*

Постановка проблеми. Через понад 15 років із часу отримання незалежності в Україні було затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, створено їх (експертних методик) Реєстр [1, 2]. На момент формування Реєстру в 2008 р. дефініцію «методика проведення судової експертизи» було визначено як результат наукової роботи, що містить систему методів дослідження, які застосовуються в процесі послідовних дій експерта з метою виконання певного експертного завдання, а тому в якості експертних методик, окрім самих

---

¹ «Експертна методика» – дублет або синонімічний вислів до словосполучення «методика проведення судових експертиз».

методик, до нього (Реєстру) включалися частини (розділи, підрозділи тощо) посібників, методичні рекомендації, остаточні звіти із проведення науково-дослідних робіт (далі – НДР) тощо, які, фактично, не є методиками. Слід зазначити й те, що на той час було відсутнє визначення експертної методики як офіційного видання, не було врегульовано зміст, структуру та порядок оформлення експертних методик, не був визначений детально нормативний порядок функціонування експертних методик.

З плином часу, тобто ще майже 15 років, подана ситуація суттєво не змінилася, що складає певну методологічну проблему судово-експертної діяльності. Причиною такого стану справ є, на наш погляд, неналежне нормативне забезпечення функціонування методик проведення судових експертиз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У 2010-2012 рр. Київським науково-дослідним інститутом судових експертиз було проведено НДР «Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні», за результатами якої було видано методичні рекомендації «Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні)» [3].

Під час проведення НДР було:

1. Актуалізовано поняття експертної методики: експертна методика – це детально регламентована програма вирішення експертного завдання (експертних завдань), яка складається з послідовних практичних та розумових операцій, що спрямовані на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, процесів) та передбачають для цього застосування системи методів і засобів, а також правил проведення експертного дослідження.

2. Актуалізовано структуру експертної методики з урахуванням вимог (особливостей) міжнародних стандартів якості, адаптованих в Україні.

Структура має наступні структурні елементи:

1. Найменування (назва) методики, реєстраційний код у Реєстрі методик проведення судових експертиз.

2. Сфера застосування методики: експертна галузь, експертні завдання (типові питання), що вирішуються методикою.

3. Перелік основних об'єктів дослідження.

4. Порівняльні об'єкти дослідження – стандартні зразки, вихідні еталони, зразки для порівняння, вимоги до них.

5. Методи, які застосовуються для вирішення експертних завдань, що вирішуються методикою (опис умов застосування методів).

6. Засоби виміральної техніки, дослідницьке (випробувальне) і допоміжне устаткування, витратні матеріали, їх мінімально необхідні характеристики.

7. Порядок проведення експертизи.

7.1. Попереднє (підготовче) дослідження, у тому числі:

– встановлення параметрів або кількісних показників та меж, що підлягають визначенню;

- визначення вимог до технічних характеристик апаратури та устаткування, яке застосовуватиметься при проведенні досліджень;

- встановлення необхідних умов довкілля та необхідного періоду стабілізації;

- прикріплення ідентифікаційних знаків після ототожнення об'єктів дослідження, поводження з ними, порядок транспортування об'єктів, їх зберігання та готування зразків;

- перевіряння, необхідні перед початком робіт, зокрема, і перевіряння нормального функціонування і, якщо необхідно, калібрування та регулювання устаткування перед кожним його використанням;

- визначення способу (способів) реєстрації спостережень та результатів досліджень, що планується провести;

- вжиття заходів безпеки, яких треба дотримуватися, з урахуванням застережень про ступінь безпеки під час роботи на конкретному устаткуванні з конкретними основними об'єктами досліджень;

7.2. Роздільне (аналітичне) дослідження, у тому числі:

- визначення та застосування критеріїв та (або) вимог до затвердження/відмови в затвердженні результатів, отриманих під час застосування вимірювальних, інструментальних та інших методів;

- документування результатів застосування вимірювальних, інструментальних та інших методів дослідження (вимірювань, досліджень, у тому числі режими роботи устаткування тощо) об'єктів із визначенням форми подання (документування);

- піддавання результатів досліджень процедури оцінювання невизначеності.

7.3. Експертний експеримент.

7.4. Порівнювальне дослідження.

7.5. Оцінювання результатів (синтезування) проведеного дослідження та формулювання висновків.

7.6. Оформлення висновком ходу та результатів експертного дослідження.

3. Вперше визначено поняття експертної методики як документа: експертна методика як видання – нормативний документ, який визначає детально регламентовану програму вирішення експертної задачі (експертних задач), яка складається з послідовних практичних та розумових операцій, що спрямовані на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, процесів) та передбачають для цього застосування системи методів і засобів, а також правил проведення експертного дослідження.

4. Вперше визначено структуру експертної методики як видання – нормативного документа. Вона складається з наступних структурних елементів:

- обкладинка;

- титульний аркуш з найменуванням (назвою) методики;

- передмова;

- реєстраційний код у Реєстрі методик проведення судових експертиз;

- зміст;

- вступ;
- нормативні посилання;
- терміни та визначення понять;
- позначки та скорочення;
- сфера застосування методики: експертна галузь, експертні завдання (типові питання), що вирішуються методикою;
  - перелік основних об'єктів дослідження;
  - порівняльні об'єкти дослідження – стандартні зразки, вихідні еталони, зразки для порівняння, вимоги до них;
  - методи, які застосовуються для вирішення експертних завдань, що вирішуються методикою (опис умов застосування методів);
  - засоби вимірювальної техніки, дослідницьке (випробувальне) і допоміжне устаткування, витратні матеріали, їх мінімально необхідні характеристики;
  - порядок проведення експертизи:
    - попереднє (підготовче) дослідження, у тому числі:
    - встановлення параметрів або кількісних показників та меж, що підлягають визначенню;
    - визначення вимог до технічних характеристик апаратури та устаткування, що застосовуватиметься при проведенні досліджень;
    - встановлення необхідних умов довкілля та необхідного періоду стабілізації;
    - прикріплення ідентифікаційних знаків після ототожнення об'єктів дослідження, поводження з ними, порядок транспортування об'єктів, їх зберігання та готування зразків;
    - перевіряння, необхідні перед початком робіт, зокрема і перевіряння нормального функціонування і, якщо необхідно, калібрування та регулювання устаткування перед кожним його використанням;
    - визначення способу (способів) реєстрації спостережень та результатів досліджень, що планується провести;
    - вжиття заходів безпеки, яких треба дотримуватися, з урахуванням застережень про ступінь безпеки під час роботи на конкретному устаткуванні з конкретними основними об'єктами досліджень;
    - роздільне (аналітичне) дослідження, у тому числі:
      - визначення та застосування критеріїв та (або) вимог до затвердження/відмови в затвердженні результатів, отриманих під час застосування вимірювальних, інструментальних тощо методів;
      - документування результатів застосування вимірювальних, інструментальних тощо методів дослідження (вимірювань, досліджень, у тому числі режими роботи устаткування тощо) об'єктів із визначенням форми подання (документування);
      - піддавання результатів досліджень процедурі оцінювання невизначеності;
      - експертний експеримент;
      - порівнювальне дослідження;
      - оцінка результатів (синтез) проведеного дослідження та формулювання висновків;
      - оформлення висновком ходу та результатів експертного дослідження.

- додатки;
- бібліографічні дані;
- інформація про внесені зміни;
- інформація про розробників.

Зазначені методичні рекомендації було рекомендовано Координаційною радою з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України (далі – Координаційна рада) для врахування під час розробки методик проведення судових експертиз (рішення від 12.09.2014 р.).

У 2013 р. до Постанови Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 р. № 595 [1] вносяться доповнення, якими врегульовано порядок внесення змін до методик та припинення їх застосування» [5].

Зважаючи на те, що:

– у 2014 р. було прийнято нову редакцію Керівництва G-19 «Модулі в криміналістичному процесі», виданому Міжнародною організацією з акредитації лабораторій (ILAC – International Laboratory Accreditation Cooperation);

– у 2015 р. в Україні приймається нова редакція основного міжнародного стандарту систем управління якістю ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT)»;

– у 2019 р. приймаються нові редакції міжнародних стандартів з оцінювання відповідності ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT)» та ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT)», на відповідність вимогам яких акредитуються установи з експертного забезпечення правосуддя,

а також приймаються або змінюються інші нормативні документи, що потребувало відповідного реагування, було ініційовано проведення НДР «Актуалізація методичних рекомендацій «Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення», за результатами якої було видано другу перероблену та доповнену редакцію методичних рекомендацій, що отримала назву: «Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні)» [4].

Другу редакцію методичних рекомендацій рекомендовано Координаційною радою для використання в експертній практиці із включенням її до Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.05.2018 р. № 1467/5 (рішення від 28.01.2021 р.).

Проте, це не вирішило проблему досконалого нормативного врегулювання функціонування експертних методик.

Мета дослідження. Метою дослідження є удосконалення нормативного забезпечення функціонування методик проведення судових експертиз від планування їх розроблення до припинення їх (методик) застосування.

Викладення основного матеріалу. Методики проведення судових експертиз розроблюються під час проведення НДР в рамках науково-методичного забезпечення, під яким розуміється, перш за все, провадження наукових робіт із розроблення експертних методик, організацію якого (провадження) покладено на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність; прийняття НДР (методик), результатів їх (методик) апробації науковими радами зазначених установ із метою надання рекомендацій щодо впровадження методик у практичну діяльність експертів із наступним прийняттям рішення Координаційною радою з проблем судової експертизи при Мін'юсті України (далі – Координаційна рада) про включення їх (методик) до Реєстру методик проведення судових експертиз із можливим внесенням змін та припиненням дії методик [1, 2, 6].

У цьому нормативно визначеному ланцюгу від розроблення та прийняття методик до припинення їх застосування відсутні такі важливі етапи як періодичні перевіряння та переглядання методик проведення судових експертиз. Безсумнівним є те, що така робота з удосконалення науково-методичного забезпечення судової експертизи повинна проводитися постійно, що потребує обов'язкового унормування.

У цьому сенсі, на наш погляд, необхідно використати досвід проведення національної стандартизації (який, на сьогодні, відповідає міжнародній та європейській практиці), одними із видів робіт якої (стандартизації) є перевіряння та переглядання національних нормативних документів – стандартів і кодексів усталеної практики (далі – НД). Відповідно до Правил проведення робіт із національної стандартизації національні НД перевіряються принаймні один раз на п'ять років із дати набуття чинності НД або останньої перевірки, якщо не виникає потреби перевірити їх раніше. Національний орган стандартизації (далі – НОС) відстежує терміни набуття чинності чи дати останньої перевірки НД, у разі строку використання яких необхідно перевірити національні НД, та щороку готує щорічний план перевірки національних НД, в якому вказується, у тому числі, термін виконання перевірки та результат перевірки національного НД. За результатами перевірки національного НД у висновку надаються такі пропозиції:

- застосовувати національний НД далі, не переглядаючи;
- застосовувати національний НД далі із обмеженням сфери застосування;

- скасувати національний НД;

- переглянути національний НД;

- розробити проєкт зміни до національного НД.

Надалі НОС відповідно до результатів перевірки:

- видає відповідний наказ, яким скасовує національний НД;

- видає відповідний наказ, у якому зазначають умови подальшого застосування та сферу, на яку не поширюються вимоги національного НД;

– розглядає пропозицію щодо перегляду національного НД або розроблення зміни до національного НД з внесенням її до програми робіт з національної стандартизації.

Перегляд національного НД здійснюють за потреби змінити його певні положення за умови, що загальний обсяг змін до НД перевищує 50 % від загального обсягу НД [7].

Враховуючи викладене, на наш погляд, з метою постійного підтримання Реєстру методик проведення судових експертиз в актуальному стані необхідно внести зміни до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз [2, 3] або розробити окремий нормативний акт щодо планового обов'язкового перевіряння експертних методик принаймні один раз на п'ять років із наступним прийняттям рішення щодо подальшого застосування методик, внесення змін до методик, переглядання методик із їх наступним перевиданням або припинення їх дії.

Висновки. У системі науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності є суттєва прогалина, яка полягає у відсутності нормативного регулювання перевіряння та переглядання методик проведення судових експертиз. Зазначена проблематика буде усунена розробленням проєкту ДСТУ «Судово-експертна діяльність. Правила розроблення, викладання й оформлення методик проведення судових експертиз», що передбачено Планом проведення науково-дослідних робіт науково-дослідними установами Міністерства юстиції України та Планом робіт із національної стандартизації на 2022 р., та його (ДСТУ) наступним прийняттям Національним органом стандартизації.

При цьому, вже сьогодні необхідно почати проведення «інвентаризації» експертних методик, включених до Реєстру:

– розробленням сучасних древ родів, класів, видів, підвидів тощо судових експертиз і визначенням їх фактичного методичного забезпечення загальними та окремими методиками, що включені до Реєстру;

– встановленням застарілих та тих, що дублюються, експертних методик;

– вирізненням методик, що потребують актуалізації, у тому числі у зв'язку із акредитацією експертних лабораторій на відповідність вимогам міжнародних стандартів, прийнятих в Україні.

За результатами проведеної роботи потрібно виключити із Реєстру застарілі методики; об'єднати методики, що дублюються, або замінити їх знов розробленими методиками; актуалізувати методики, прийняті до 2015 р. (що не відповідають зазначеним вище методичним рекомендаціям [3, 4]); визначити методики, що підлягають розробленню, тощо.

Перелік посилань

1. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008

References

1. On approval of the Procedure for attestation and state registration of methods of forensic examinations: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of 02.07.2008

№ 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text>.

2. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 02.10.2008 № 1666/5 (заєєстрований в Міністерстві юстиції України 02.10.2008 за № 924/15615). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text>.

3. Рувін О. Г., Полтавський А. О., Бондар М. Є. та ін. Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні): метод. рек. / КНДІСЕ. Київ, 2015. 76 с.

4. Рувін О. Г., Полтавський А. О., Будко Т. В. та ін. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні): метод. рек. / КНДІСЕ. Київ, 2021. 144 с.

5. Про внесення змін до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз: постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2013 № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/814-2013-%D0%BF#Text>.

6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

7. ДСТУ 1.2:2015. Національна стандартизація. Правила проведення робіт з Національної стандартизації. URL: https://quality.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/dstu_1_2_2015.pdf.

No. 595. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text>. (in Ukrainian).

2. On approval of the Procedure for maintaining the Register of methods of forensic examinations: order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 02.10.2008 No. 1666/5 (registered with the Ministry of Justice of Ukraine on 02.10.2008 under No. 924/15615). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08#Text>. (in Ukrainian).

3. Ruvyn, O. H., Poltavskiy, A. O., Bondar, M. Ye. et al. (2015). Development of expert methods: content, structure, design (taking into account international standards of quality management systems adapted in Ukraine): method. recommendations. Kyiv. 76 p. (in Ukrainian).

4. Ruvyn, O. H., Poltavskiy, A. O., Budko, T. V. et al. (2021). Development of expert methods: content, structure, design (taking into account international standards adopted in Ukraine): method. recommendations. Kyiv. 144 p. (in Ukrainian).

5. On amendments to the Procedure for attestation and state registration of methods of forensic examinations: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of 07.11.2013 No. 814. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/814-2013-%D0%BF#Text>. (in Ukrainian).

6. On Forensic Expertise: Law of Ukraine as of 25.02.1994 No. 4038-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. (in Ukrainian).

7. DSTU 1.2: 2015. National standardization. Rules for conducting work on National Standardization. Retrieved from: https://quality.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/dstu_1_2_2015.pdf. (in Ukrainian).

THE IMPROVEMENT OF THE NORMATIVE SUPPORT FOR THE FUNCTIONING OF METHODS FOR CONDUCTING FORENSIC EXAMINATIONS: FROM PLANNING OF ITS TERMINATION

**O. Ruvin
A. Poltavskyi**

The article shows the issues, which is the inadequate regulation of the functioning of methods of conducting forensic examinations.

Thus, at the time of creation in 2008 of the Register of methods of forensic examinations, the methodology was defined as the result of scientific work, which contains a system of research methods used in the course of successive actions of the expert to perform a specific expert task. Therefore, the Register included methods (sections, subsections) of manuals, methodological recommendations, final reports on research work, etc. as methods. These works were not methods. At that time, the concept of methodology as an official publication was not defined.

In the years 2010-2012 and the year 2020, research was conducted, during which the concepts of expert methodology, expert methodology as an official publication, their content and structure were defined. In 2013, the primary regulatory framework governing the operation of the Register was improved. At the same time, there was no audit of the methods for their compliance with the established content and structure, which is a consequence of the lack of normative established procedure for testing and revision of methods.

The authors propose to take as a basis the established procedure for verification and revision of normative documents, that is, state standards and codes of established practice, regulated by the state standard of Ukraine.

In accordance with the established procedure for standardization, regulatory documents are checked at least once every 5 years, unless there is a need to check them earlier. Based on the results of the inspection, a decision may be made on:

- the use of the normative document without revision;
- the use of the regulatory document with restriction of scope;
- the cancellation of the normative document;
- the revision of the regulatory document;
- the development of the project of changes to the regulatory document.

Subsequently, the National Standardization Body based on the results of the inspection:

- issues an order to cancel the regulatory document;
- issues an order in which it determines the conditions of application and the scope to which the requirements of the regulatory document do not apply;
- considers a proposal to revise the regulatory document or develop changes to the National Standardization Work Program.

The revision of the normative document can be made if it is necessary to make changes in more than 50% of its volume.

It is suggested to regulate the procedure of functioning, including verification and revision of methods, DSTU “Forensic expert activity. Rules for the development, presentation, and design of methods of forensic examinations”.

Key words: normative regulation, inspection, revision, forensic examinations, functioning of expert methods.